

Churchill voelde niet voor een bekendmaking als door Albarda bepleit, omdat het, aldus later Albarda (dat had hij van Attlee vernomen), 'zou kunnen worden opgevat als een bewijs van zwakheid en dus om psychologische redenen moest worden nagelaten.'¹

Bij de nota van Steenberghe moeten wij iets langer stilstaan en dit vooral daarom omdat zijn stuk d.d. 29 oktober² tot een lange discussie in de ministerraad leidde.

Met zijn nota beoogde Steenberghe 'de gevolgen na te gaan, welke een voortgezette strijd op leven en dood voor ons land zal hebben en welke houding zou zijn aan te nemen tegenover een vrede door overleg, wanneer het sluiten ervan op aannemelijke voorwaarden, inclusief het voorkomen van nieuwe agressie, mogelijk zou blijken.' Steenberghe constateerde dat Engeland sterker was komen te staan, maar hoe kon het de oorlog winnen? Een voortgezette blokkade zou, wat Duitsland betrof, ineffectief blijken maar wellicht het Nederlandse volk 'in volkomen wanhoop een welwillende houding tegenover Duitsland (doen) aannemen', en gingen de Engelsen tot een invasie van Europa over, 'dan (zou) in ons land geen steen op elkaar blijven staan.' Een '*guerre à outrance*' was voor Steenberghe alleen aanvaardbaar, indien Duitsland 'zich de rol toegedacht acht om de bestaande wereldorganisatie omver te werpen' - daarvan was hij niet overtuigd; hij hield het integendeel voor waarschijnlijk dat Duitsland en Italië bereid zouden zijn, 'eieren voor hun geld te kiezen.' Wat zou Engeland dan doen? 'Mocht de Britse regering . . . in een strijd op leven en dood haar enige heil zien, . . . dan zou een conflict in oorlogsdoel moeten worden geconstateerd', meende Steenberghe, want zulk een strijd was, tenzij hij onontkoombaar genoemd moest worden (en dat kon, dacht hij, slechts blijken bij onderhandelingen), niet in het belang van Nederland.

Toen deze beschouwing (die er op neerkwam dat de Nederlandse regering aan de Britse zou gaan meedelen dat zij zeer geïnteresseerd was in een vrede door overleg) op 15 november in de ministerraad in discussie kwam, betoogde Dijkhoorn, die als eerste het woord nam, dat een Duitse invasie van Engeland misschien wel kans van slagen had, maar dat in elk geval een Britse invasie van het Continent uitgesloten was; het aansturen op 'een vrede door overleg' was dus 'harde noodzaak', maar daarmee hoefde men, aldus Dijkhoorn, geen haast te betrachten, eerst moest Duitsland 'klein' worden gemaakt.³ Niet ten onrechte verweet hem toen Welter dat hij 'terug-

¹ Getuige Albarda, a.v., dl. II c, p. 113. ² Exemplaar in Collectie J. van den Tempel, 1. ³ Dijkhoorn: Aantekeningen voor zijn betoog in de ministerraad op 15 nov. 1940 (Collectie-Dijkhoorn, kopieën en dubbelen, no. 7).